

І.М. Бобось, кандидат
сільськогосподарських наук
Національний університет
біоресурсів і природокористування
України

Насіннева продуктивність видів гуньби

Висвітлені насінневі потенційні можливості видів гуньби для конвеєрного надходження пряної продукції «грибної трави» в умовах Лісостепу України.

Види гуньби мають широкий діапазон мінливості за морфологічними і господарсько-цінними ознаками, що впливає на їхню насінневу продуктивність. Високою продуктивністю сухого насіння відзначаються види гуньби за ранньовесняних строків сівби (10.04), за яких у гуньби голубої урожайність сухого насіння становила 0,4 т/га, у гуньби сінної – 2,0 т/га з масою 1000 насінин відповідно 0,71 та 9,7 г.

Для отримання прянощів під назвою «грибна трава» перспективним є використання гуньби сінної (грецьке сіно, шамбала, сінний пажитник) та для конвеєрного надходження продукції в умовах Лісостепу України застосування ранньовесняних (10.04) і пізньовесняних (25.04–15.05) строків сівби, за яких формується більш розвинена вегетативна маса та встановлена вища урожайність стиглого насіння (0,9–2,0 т/га).

В якості сидеральної та медоносної культури перспективним є використання гуньби голубої (пажитник голубий), сімба якої в ранньовесняні (10.04) та пізньовесняні (25.04–15.05) строки в умовах Лісостепу України зумовлює врожайність стиглого насіння 0,1–0,4 т/га.

Ключові слова:

гуньба голуба, гуньба сінна, строки сівби, зелена маса, біб, насіннева продуктивність.

Постановка проблеми. Для овочевих культур, на відміну від інших, характерне широке різноманіття. Серед них дуже цінними є бобові культури, як важливе і дешеве джерело білка, на який бідний сучасний раціон людини. В овочівництві України нині вирощують лише невелику кількість видів із родини Бобові (*Fabaceae*). В основному це квасоля овочева, горох овочевий і, дуже рідко, біб овочевий [1, 2, 3].

Світове різноманіття культурних овочевих бобових дуже велике і нараховує понад 40 видів: квасолю багатоквіткову і лімську, горох цукровий, доліхос, тетрагонолобус, біб овочевий, вігну овочеву, гуньбу (пажитник або грибна трава) і багато інших. Наразі в Україні для цих видів не створено вітчизняні сорти і овочівники-аматори широко вирощують місцеві форми. Практично (окрім гороху та

квасолі овочевої) не розроблені технології їхнього вирощування як для одноразового збирання, так і для створення конвеєрного постачання у супермаркети [4, 5].

Серед бобових овочевих культур є один вид, з якого можна успішно одержувати прянощі під назвою «грибна трава». Її часто називають гуньбою, пажитником, фенугреком або грецьким сіном. Серед поширених видів гуньби є гуньба сінна (грецьке сіно, сінний пажитник або шамбала) (*Trigonella foenum graecum* L.) і гуньба голуба (пажитник голубий) (*Trigonella coerulea* (Desr.) Ser.) [1, 4, 6, 7].

Використовують насіння видів гуньби для проростків; висушені і розтерті в порошок верхівки пагонів у період бутонізації та цвітіння, а також розтерте насіння, що пахне сушеними грибами – для ароматизації в кулінарії, хлі-

бопекарській промисловості [1, 4, 8].

Особливо цінується гуньба у народів Закавказзя, де її широко використовують як пряність, яка надає неповторного смаку та грибного аромату підливам до каш, картопляним та овочевим пюре, різним супам, борщу тощо. До речі, відома приправа хмелі-сунелі також містить у своєму складі тригонелу [1, 5, 7, 8, 9].

Культура цінна й своїми лікарськими властивостями. До її складу входить багато вітамінів та інших біологічно активних речовин, необхідних для людського організму [8, 9].

Технологія вирощування грибної трави в умовах України не розроблена. Основним методом упровадження технології є адаптація видів до певних умов вирощування. Сортове різноманіття місцевих зразків в Україні досить

**Насіннева продуктивність видів гуньби
за різних строків сівби**

Вид (фактор А)	Варіанти дослідів (фактор В)	Кількість бобів на рослині, шт.	Довжина бобу, см	Кількість насінин у бобі, шт.	Середня продуктивність, г	Урожайність стиглого насіння, т/га	Маса 1000 насінин, г
Гуньба голуба	ранньовесняний (10.04)(контроль)	133,5	2,4	27,3	2,6	0,40	0,71
	пізньовесняний 1 строку (25.04)	81,8	1,8	16,2	0,9	0,10	0,65
	пізньовесняний 2 строку (15.05)	56,3	1,5	13,5	0,5	0,07	0,60
	Літній (10.06)	31,0	1,3	11,7	0,2	0,03	0,52
Гуньба сінна	ранньовесняний (10.04)(контроль)	65,7	15,0	21,0	13,3	2,0	9,7
	пізньовесняний 1 строку (25.04)	46,5	10,7	15,3	6,4	0,9	9,0
	пізньовесняний 2 строку (15.05)	35,1	9,5	12,8	3,9	0,6	8,7
	літній(10.06)	21,0	8,0	10,8	1,7	0,2	7,5
НІР ₀₅						0,5	
фактор А						0,2	
фактор В						0,3	

велике. Водночас, місцеві сорти поки що не зібрані в колекції та не систематизовані. Серед невивчених технологічних прийомів залишається й створення конвеєру вирощування культури.

Мета досліджень – виявлення адаптивних властивостей різних видів гуньби на основі вивчення строків сівби для конвеєрного надходження продукції у Лісостепу України. Дослідження господарсько-цінних ознак видів культури дасть можливість розробити технології вирощування прянощів під назвою «грибна трава», що розширить видове різноманіття бобових овочів і підвищить забезпечення населення дешевим легкодоступним білком.

Для досягнення мети поставлено завдання встановити оптимальні строки сівби видів гуньби для отримання високої урожайності насіння.

Матеріали та методи досліджень. Науково-дослідна робота з вивчення місцевих зразків тригонели проводилася протягом п'яти років на колекційних ділянках кафедри овочівництва ННВЛ «Випробування селекційних досягнень та екологічної оцінки, технології вирощування плодово-ягідних, овочевих, лікарських і квітково-декоративних культур» НУБіП України. Поряд із вивченням колекцій у 2012 р. проведено дослідження з вивчення строків сівби місцевих сортів, у трьох повторностях за методикою двофакторних дослідів [10, 11]. Вивчені наступні строки: ранньовесняний строк (I декада квітня) (контроль), ранньовесняний строк (III декада квітня), пізньовесняний строк (II декада травня), літній строк (I декада червня). Схема сівби для гуньби становила 45×15 см. Розмір облікової ділянки – 5 м².

Результати дослідження та їх обговорення. Дослідження

двох видів гуньби сінної та голубої показало їхню різну продуктивність. Гуньба сінна невисока – до 40 см. Формує довгі боби до 15 см. Насіння середнього розміру, після розмелювання якого виділяється інтенсивний приємний грибний аромат. Урожайність насіння становила від 70–90 до 100 г/м² і зеленої маси – 0,5–1,0 кг/м². Причому у роки з підвищеною сумою активних температур урожайність гуньби сінної знижувалася.

Гуньба голуба характеризується більшою висотою рослин – до 100 см. Цвіте голубими дрібненькими квітками на верхівках стебел. Насіння дрібніше, порівняно з гуньбою грецькою (приблизно в 3–5 раз). Аромат менш виражений. Урожайність насіння – 20–25г/м², що в три рази менше, ніж у гуньби сінної. Зате гуньба сінна сформувала вищу врожайність зеленої маси – 1,1–1,4 кг/м². Розрахункова врожайність сіна для виготовлення «грибного порошку» становила

у гуньби сінної до 200 г/м², а у голубої – 350 кг/м².

Попередні дослідження видів гуньби зумовили необхідність вивчення строків сівби видів. Установлено, що ранньовесняні та пізньовесняні строки сівби виявилися найсприятливішими для росту і розвитку рослин видів гуньби, а саме оптимальна кількість опадів, що випали у квітні та підвищені температури протягом другої половини літа позитивно вплинули на господарсько-цінні показники видів гуньби. У ці строки рослини мали більшу висоту, на яких формувалася більша кількість бобів і насінин у них. Це сприяло зростанню насінневої продуктивності видів гуньби порівняно з літніми строками сівби. Види гуньби відрізнялися між собою за насінневою продуктивністю. Встановлено, що насіннева врожайність стиглого насіння гуньби істотно залежала як від строку сівби, так і від виду (фактори А і В) (табл.).

Рис. 1. Боби гуньби сінної.

Рис. 2. Насіння гуньби сінної.

За результатами досліджень виявлено, що види гуньби формують більшу кількість бобів на рослині та мають вищу насінневу здатність за ранньовесняного строку сівби. Водночас, гуньба голуба формує більшу кількість бобів на рослині за всіх строків сівби (31,0–133,5 шт.). Однак у виду відмічено короткі боби та формується дрібне насіння масою 1000 насінин 0,52–0,71 г, що впливає на насінневу продуктивність виду, яка становить 0,2–2,6 г з рослини, незважаючи на більшу кількість насінин у бобі. Це впливало на нижчу врожайність стиглого насіння гуньби голубої (0,03–0,40 т/га).

Гуньба сінна відзначається меншою кількістю бобів на рослині (21,0–65,7 шт.), яка більшою

встановлена за ранньовесняних строків сівби. Водночас, гуньба сінна має довгі боби завдовжки від 8,0 до 15,0 см і відзначається невеликою кількістю насінин у бобах (10,8–21,0 шт.) (рис. 1).

У гуньби сінної формується велике насіння з масою 1000 насінин 7,5–9,7 г, що впливає на насінневу здатність (рис. 2). Середня продуктивність сухого насіння у цього виду найбільшою є за ранньовесняних строків сівби і становить 13,3 г з рослини, що вплинуло на врожайність стиглого насіння, яка для гуньби сінної становила 2,0 т/га.

Найнижча врожайність сухого насіння спостерігається за літніх строків сівби і становить 0,2 т/га, що на 1,8 т/га менше порівняно із контролем. Причому, у гунь-

би сінної з кожним наступним строком сівби зменшується кількість бобів на рослині, довжина бобу, кількість насінин у бобі, маса 1000 насінин, що впливає на нижчу врожайність сухого насіння порівняно із ранньовесняними строками сівби.

Висновки. Види гуньби мають широкий діапазон мінливості за морфологічними та господарсько-цінними ознаками, що впливає на їхню насінневу продуктивність. Високою продуктивністю сухого насіння відзначаються види гуньби за ранньовесняних строків сівби (10.04), за яких у гуньби голубої врожайність сухого насіння становила 0,4 т/га, у гуньби сінної – 2,0 т/га з масою 1000 насінин відповідно 0,71 та 9,7 г.

Для конвеєрного надходження пряної продукції «грибної трави» перспективним є вирощування гуньби сінної (грецьке сіно, пажитник сінний) за ранньовесняних (10.04) та пізньовесняних (25.04–15.05) строків сівби, за яких формується більш розвинена вегетативна маса та встановлена вища врожайність стиглого насіння (0,9–2,0 т/га).

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Амиров, Н.С. Пажитник культура (Trigonella foenum-graecum L.) / Н.С. Амиров // Труды Азерб. НИИ земледелия. – Баку, 1962. ХП. – С. 124–165.
- Посыпанов, Г.С. Роль бобовых культур в решении проблемы растительного белка (Лекции для слушателей ФПК – руководителей и агрономов хозяйств Нечерноземной зоны) / Г.С. Посыпанов. – Л.: Наука, 1981. – 20 с.
- Яковлев, Г.П. Бобовые земного шара / Г.П. Яковлев. – Л.: Наука, 1991. – 116–118 с.
- Житина, Р.Н. Интродукция в различных районах СССР пажитника сенного в качестве возможного источника диосгенина / Р.Н. Житина, В.А. Стихин // Сб. науч. работ ВНИИ лекарственных растений. – 1980. – С. 126–131.
- Камбалауи, Я.О. Изучение морфогенеза пажитника сенного (Trigonella foenum-graecum L.) и влияние некоторых агротехнических приемов на урожайность и качество сырья: Автореферат диссертации на соиск. учен. степени кандидата сельскохозяйственных наук: 06.01.09. – 1985. – 84 с.
- Васильченко, Н.Т. Пажитник – Trigonella L. // Флора европейской части / Н.Т. Васильченко. – СССР. Т. 6. Л.: Наука, 1987. – 182–186 с.
- Краснопольська, А.Ф. Гуньба голуба та інші мало-відомі рослини / А.Ф. Красновольська // Дім, сад, город. – 2003. – Вип 8. – 10 с.
- Народная медицина [Электронный ресурс] / Народные средства / Лечение травами/ Пажитник сенной. – Режим доступа: <http://zdravyska.ru>.
- Пажитник сенный [Электронный ресурс] режим доступа: <http://www.medikomed.ru>.
- Доспехов, Б.А. Методика полевого опыта / Б.А. Доспехов. – М.: Колос, 1985. – 416 с.
- Методика дослідної справи в овочівництві та багтанництві / За ред. Г.Л. Бондаренка, К.І. Яковенка. – Харків: Основа, 2001. – 369 с.